



دانشگاه قرآن و حدیث
پریس تهران

پایان نامه کارشناسی ارشد

رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی

عنوان پایان نامه

بررسی فقهی - حقوقی ممنوعیت افشاء هویت اهداکننده گامت

استاد راهنما

جناب آقای دکتر مهدی رهبر

دانشجو

زهرا پرآور

ماه و سال دفاع

شهریور ۱۳۹۵

حقوق پدیدآوران

تمام حقوق این اثر متعلق به دانشگاه قرآن و حدیث می باشد.

تقدیم به:

ساحت مقدس آن که بشریت چشم انتظار قدوم مبارکش لحظه شماری می کند. او که با آمدنش صلح جهانی حکم فرما خواهد شد.

و تقدیم به پدر و مادر عزیز و مهربانم که در سختی ها و دشواری های زندگی همواره یآوری دلسوز و فداکار و پشتیبانی محکم و مطمئن برایم بوده اند.

سپاسگزاری

سپاس خدای را که سخنوران، در ستودن او بمانند و سلام و مورد بر محمد و خاندان پاک او و نفرین پیوسته بر دشمنان ایشان تا روز رستاخیز...

از پدر و مادر عزیز، دلسوز و مهربانم که آرامش روحی و آسایش فکری فراهم نمودند تا با حمایت‌های همه جانبه در محیطی مطلوب، مراتب تحصیلی و نیز پایان‌نامه درسی را به نحو احسن به اتمام برسانم؛ سپاسگزاری می‌نمایم.

سپاس و تشکر دارم از محضر استاد گرانقدر، جناب آقای دکتر رهبر که به عنوان استاد راهنما مرا در این پژوهش یاری نمودند.

همچنین تشکر ویژه‌ای خدمت اساتیدی که داوری این تحقیق را عهده دار هستند، عرضه می‌دارم. و اما بر خود لازم می‌دارم تا سپاسی به مسئولان دانشگاه قرآن و حدیث و تمامی اساتید، تقدیم کنم.

چکیده

ناباروری به عنوان بحرانی که بالقوه تهدیدکننده‌ی ثبات فردی و روابط اجتماعی است؛ تعداد قابل توجهی از زوج‌های ایران را درگیر کرده است. لذا در این راستا روش‌های جدید کمک باروری در ایران رو به گسترش است. یکی از این روش‌ها اهدای گامت - اهدای اسپرم و تخمک - به زوجین نابارور می‌باشد.

از طرفی در متون اسلامی تأکید فراوانی بر رازداری و عدم افشای اسرار افراد شده است. با توجه به افزایش روزافزون شیوه اهدای گامت در درمان ناباروری این مسئله مطرح می‌شود که آیا هویت اهداکننده برای گیرندگان اهدا یا کودک حاصل از گامت آشکار گردد یا کودک برای همیشه از نسب زیست شناختی و بیولوژیکی خود ناآگاه باشد؟

در این رابطه دو نظریه مطرح می‌گردد؛ نظریه‌ای که بنا بر مبانی فقهی و حقوقی دلایلی همچون حرمت افشای راز بیمار، کاهش افراد اهداکننده و جلوگیری از مسائل حقوقی تابعه که دامنگیر اهداکننده خواهد شد مثل ارث، وصیت و ... ذکر کرده و معتقد به رازداری و عدم افشای هویت اهداکننده هستند. از طرفی برخی طرفدار نظریه افشای هویت اهداکننده می‌باشند که دلایلی از جمله جلوگیری از اختلاط انساب و ازدواج با محارم، نارسایی‌های قوانین اهدای جنین در ایران و ... را مطرح می‌کنند.

به نظر می‌رسد اصل اولی بر حفظ اسرار دیگران است مگر در مواردی که حفظ اسرار موجب تحقق مفسده یا حرام شود که به اندازه ضرورت لازم است اسرار دیگران فاش گردد. البته در شرع و قوانین موضوعه استثنائاتی برای وجوب رازداری و عدم افشای اسرار ذکر شده است که می‌توان در مواقع لزوم جهت افشای هویت اهداکننده به آنها تمسک جست، از جمله در مقام شهادت، دفاع از خود و ... چرا که موجب خسارت‌های جبران ناپذیری می‌گردد.

با توجه به مشکلات و بیماری‌های ژنتیکی‌ای که ممکن است در آینده کودک حاصل از گامت بدان مبتلا گردد لازم است تا هویت اهداکننده به صورت مفصل تهیه و در مکانی نگهداری شود تا در مواقع ضروری افراد ذی‌صلاح به آن دسترسی داشته باشند.

واژگان کلیدی: راز، افشاء، کتمان، سر، گامت، اهدا.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱.....	مقدمه.....
۲.....	فصل اول کلیات و مفاهیم.....
۳.....	۱.۱ کلیات.....
۳.....	۱.۱.۱ بیان مسأله.....
۴.....	۱.۱.۲ اهمیت تحقیق.....
۴.....	۱.۱.۳ سوالات تحقیق.....
۴.....	۱.۱.۳.۱ سوالات اصلی.....
۴.....	۱.۱.۳.۲ سوالات فرعی.....
۵.....	۱.۱.۴ فرضیات تحقیق.....
۵.....	۱.۱.۴.۱ فرضیات اصلی.....
۵.....	۱.۱.۴.۲ فرضیات فرعی.....
۵.....	۱.۱.۵ پیشینه‌ی تحقیق.....
۶.....	۱.۱.۶ اهداف اصلی تحقیق.....
۷.....	۱.۲ مفاهیم.....
۷.....	۱.۲.۱ راز.....
۷.....	۱.۲.۱.۱ تعریف لغوی.....
۸.....	۱.۲.۱.۲ تعریف اصطلاحی.....
۱۲.....	۱.۲.۲ افشا.....
۱۲.....	۱.۲.۲.۱ تعریف لغوی.....
۱۲.....	۱.۲.۲.۲ تعریف اصطلاحی.....
۱۲.....	۱.۲.۲.۳ افشاگری در قرآن.....
۱۴.....	۱.۲.۲.۴ عوامل افشای سرّ.....
۱۴.....	۱.۲.۲.۵ آثار افشای راز.....
۱۵.....	۱.۲.۲.۶ موارد مجاز افشای راز.....
۱۶.....	۱.۲.۳ اکتان حق.....

۱۶	تعریف ۱.۲.۳.۱
۱۷	کتمان حق در قرآن ۱.۲.۳.۲
۱۸	کتمان حق در روایات ۱.۲.۳.۳
۱۸	منشأ کتمان حق ۱.۲.۳.۴
۲۰	موارد جواز کتمان حق ۱.۲.۳.۵
۲۱	سرّ ۱.۲.۴
۲۱	سند ۱.۲.۵
۲۱	تعریف ۱.۲.۵.۱
۲۲	طبقه‌بندی اسناد ۱.۲.۵.۲
۲۳	نحوه مشخص کردن نوع اسناد سرّی و محرمانه ۱.۲.۵.۳
۲۳	طرز نگهداری اسناد سرّی و محرمانه ۱.۲.۵.۴
۲۶	گامت ۱.۲.۶
۲۶	تعریف گامت ۱.۲.۶.۱
۲۶	تاریخچه اهدای گامت ۱.۲.۶.۲
۳۱	اهدا ۱.۲.۷
۳۱	تعریف لغوی ۱.۲.۷.۱
۳۱	تعریف اصطلاحی ۱.۲.۷.۲

فصل دوم لزوم رازداری در اهدای گامت

۳۲	مقدمه ۲.۱
۳۳	مبانی فقهی لزوم رازداری ۲.۲
۳۵	کتاب ۲.۲.۱
۳۵	سنت ۲.۲.۲
۳۸	دلیل عقلی ۲.۲.۳
۴۲	دلیل تزاحم ۲.۲.۴
۴۲	قواعد فقهی ۲.۲.۵
۴۳	مبانی حقوقی لزوم رازداری ۲.۳
۴۵	جلوگیری از بی‌نظمی و اختلال در زندگی مردم ۲.۳.۱
۴۶	تسهیل در اهدای گامت ۲.۳.۲

۴۶.....	۲.۳.۳ لزوم مصونیت در برابر خطرات احتمالی
۴۶.....	۲.۳.۴ لزوم حمایت از حریم خصوصی افراد
۴۷.....	۲.۳.۵ حفظ بنیان خانواده
۴۸.....	۲.۳.۶ دلایل حقوقی دیگر برای رازداری
۵۰.....	۲.۴ استثنائات رازداری پزشکی در حقوق ایران
۵۱.....	۲.۴.۱ رضایت بیمار
۵۲.....	۲.۴.۲ اعلام بیماریهای واگیردار
۵۳.....	۲.۴.۳ افشای سرّ در مقام دفاع از خود
۵۳.....	۲.۴.۴ شهادت به حق

فصل سوم عدم لزوم رازداری در اهدای گامت

۵۵.....	۳.۱ مقدمه
۵۶.....	۳.۲ دلایل ضرورت عدم رازداری
۵۶.....	۳.۳ مبانی فقهی
۵۷.....	۳.۳.۱ رعایت مصلحت اهم
۵۷.....	۳.۴ جلوگیری از اختلاط انساب
۶۰.....	۳.۵ دلیل دفع ضرر محتمل
۶۱.....	۳.۶ دلیل لا حرج
۶۱.....	۳.۷ مبانی حقوقی
۶۲.....	۳.۷.۱ نارسایی‌های قانون نحوه اهدای جنین در ایران
۶۶.....	۳.۷.۲ نقد قوانین مربوط به رازداری
۶۹.....	نتیجه
۷۰.....	پیشنهادات
۷۱.....	ضمائم
۷۹.....	فهرست منابع

مقدمه

شیوه‌های جدید کمک باروری بدون رابطه جنسی و نیز امکان مشارکت شخص ثالث در فرآیند باروری از طریق اهدای اسپرم و تخمک - اهدای گامت - فراهم ساخته است.

رازداری در اهدای گامت، از جمله موضوعاتی است که بسیاری از کشورهایی که از این شیوه در درمان ناباروری استفاده می‌نمایند درگیر خود ساخته است. رازداری، مخفی ماندن هویت و مشخصات اهداکننده گامت از سایرین از جمله فرزند حاصل از آن گامت و دریافت کنندگان است. از آنجا که افشا یا عدم افشای هویت اهداکننده ممکن است خسارات جبران ناپذیری بزند لذا در این رابطه دو دیدگاه وجود دارد؛ دیدگاهی که معتقد به افشای هویت اهداکننده می‌باشد و گروهی که معتقد به عدم افشای هویت اهداکننده می‌باشد که هر کدام دلایل متناسب به خود را ارائه می‌دهند که با بررسی دلایل دو گروه به نظر می‌رسد، باید با در نظر گرفتن مصالح و مفاسد آن، افراد ذی صلاح به اصلاحات هویتی و ژنتیکی فرد اهداکننده دسترسی داشته باشند.

فصل اول

کلیات و مفاهیم

۱.۱ کلیات

۱.۱.۱ بیان مسأله

طی دهه‌های اخیر با گسترش علوم مختلف، فناوری‌های نوین کمک باروری (باروری آزمایشگاهی) به کمک درمان ناباروری آمده است و تا حدودی توانسته است روزهی امیدی برای این گونه افراد باشد. یکی از این شیوه‌های کمک باروری اهدای گامت از طریق اهدای اسپرم و تخمک می‌باشد که امکان مشارکت شخص ثالثی را در فرآیند باروری ایجاد نموده است. از همان دوران آغاز به کار روش اهدای گامت، همیشه این مسأله مطرح بوده است که کودک یا دیگران می‌توانند از هویت اهداکننده مطلع گردند یا خیر و همین امر منجر به این گشت تا نظریه ممنوعیت افشا هویت اهداکننده طرفداران و مخالفانی از علوم مختلف روانشناختی، اخلاقی، پزشکی، فقهی و حقوقی داشته باشد.

موافقین رازداری برای اثبات نظر خود به این دلایل استناد می‌کنند:

۱- اهمیت نداشتن روابط ژنتیکی ۲- حمایت از واحد خانواده ۳- حق آزادی تولید مثل ۴- ایجاد نظام تربیتی واحد برای کودک ۵- جلوگیری از تخریب روابط والدین فعلی و کودک ۶- حمایت از کودک و والدین در برابر عکس العمل‌های منفی جامعه.

مخالفین رازداری نیز دلایل زیر را مطرح می‌کنند:

۱- حق کودک برای دانستن ۲- لزوم آگاهی از پیشینه پزشکی ۳- جلوگیری از زنای محارم ۴- کاهش سطح اطمینان میان والدین و اولاد ۵- ایجاد مشکلات هویتی برای کودک.

این پایان نامه ضمن بررسی و تحلیل موضوع رازداری در صدد بیان نظرات فقها و حقوقدانان و بیان مبانی و تحلیل مستندات آرای آنان در این زمینه می‌باشد مسلماً ادله‌ای مانند لاضرر، لاجرح، قاعده اهم و مهم، حفظ حریم خصوصی افراد در این زمینه مورد توجه و استفاده خواهد بود.

۱.۱.۲ اهمیت تحقیق

از آنجایی که روش‌های گامت جهت درمان ناباروری یکی از روش‌های درمانی نوین است و با توجه به گسترش روزافزون آن در ایران لازم است تا پیش از پیش به این موضوع پرداخته شود تا تمام ابعاد آن مورد کنکاش قرار گیرد. شاید بتوان گفت بعد فقهی و حقوقی آن از مهم‌ترین ابعاد آن به شمار می‌آید که نیاز به شفافیت بیش‌تری دارد. یکی از موضوعات مطروحه در این باب افشای هویت اهداکننده برای کودک حاصله و دیگران می‌باشد. پرداختن به این موضوع موجب رفع بسیاری از توهّمات و زمینه‌ساز تحکیم نظام خانواده و آرامش فکری و روانی افراد جامعه می‌شود لذا بجاست در این زمینه از نظر فقهی و حقوقی تحقیقی مناسب انجام شود.

۱.۱.۳ سوالات تحقیق

۱.۱.۳.۱ سوالات اصلی

مبانی فقهی ممنوعیت یا جواز افشای هویت اهداکننده گامت کدامند؟
مبانی حقوقی ممنوعیت یا جواز افشای هویت اهداکننده گامت کدامند؟

۱.۱.۳.۲ سوالات فرعی

رازداری و افشای اسرار دیگران چه حکمی دارد؟
موارد استثنای حکم رازداری کدامند؟

۱.۱.۴ فرضیات تحقیق

۱.۱.۴.۱ فرضیات اصلی

اهمیت جایگاه خانواده و لزوم حفظ آن بر ممنوعیت افشا تاکید دارد مگر اینکه رازداری موجب تحقق روابط نامشروع و زناي محارم و اختلالات روحی روانی شدید برای طفل شود که در آن صورت، رازداری ممنوع است. حمایت از واحد خانواده، حق آزادی تولید مثل و رعایت نظم عمومی در خانواده و جامعه مستلزم ممنوعیت افشاست مگر آنکه رازداری موجب نقض غرض و ایجاد مشکلات هویتی برای کودک و اطرافیان وی شود.

۱.۱.۴.۲ فرضیات فرعی

حفظ اسرار دیگران به عنوان امانتداری و حفظ آبروی افراد، واجب است. اگر مفاسد رازداری از مصالح آن بیشتر باشد رازداری لازم نیست مانند مواردی که رازداری موجب تحلیل حرام، بر هم زدن نظم زندگی جامعه و خانواده و ایجاد عسر و حرج شدید و ضرر برای افراد شود.

۱.۱.۵ پیشینه‌ی تحقیق

در زمینه تلقیح مصنوعی، اهدای گامت و رحم اجاره‌ای تحقیقات متعددی انجام شده که در برخی از آنها اشاراتی به بحث رازداری شده است لکن در زمینه بررسی موضوع از دید فقهی و حقوقی، تحقیق مستقل و جامعی انجام نشده است.

کتاب:

۱- بررسی حقوقی باروری مصنوعی و مادر جانشین - اهدای تخمک/ جنین، مطالعه تطبیقی حقوق ایران، اسلام و سیستم‌های حقوقی خارجی، عباس نایب زاده: در این کتاب روش‌های مختلف تلقیح مصنوعی بررسی شده و حقوق ایران را با حقوق دیگر کشورها از جمله فرانسه و انگلستان را با هم مقایسه نموده است البته از منظر فقهی بسیار گذرا به روش‌های تلقیح پرداخته است و از آنجایی که سه نوع از روش‌های تلقیح مصنوعی را مورد بررسی قرار داده است روش اهدای گامت را به طور خلاصه تحریر نموده است در حالی که در این پژوهش سعی شده است تا به صورت کامل به یکی از شرایط مندرج در قانون اهدای جنین و گامت که بی‌نام بودن است پرداخته شود.

۲- اهدای گامت و جنین در درمان ناباروری، جمعی از نویسندگان: این کتاب مجموعه‌ای از مقالات ارائه شده در یک کنفرانس پزشکی می‌باشد که در دو مقاله آن به صورت مفصل به قضیه اهدای گامت از نظر فقهی و

حقوقی و روانشناختی پرداخته شده است شاید بتوان گفت جنبه روان شناختی و اخلاقی مقالات پررنگ‌تر از مباحث فقهی و حقوقی آن است. البته یکی دو مقاله به مبحث رازداری از نگاه اخلاق پزشکی پرداخته شده است ولی پژوهش حاضر بر آن است تا با نگاه فقهی - حقوقی به مبحث رازداری در اهدای گامت بپردازد.

مقاله:

۱- بررسی اخلاقی رازداری در اهدای گامت، کیارش آرامش: در این مقاله نویسنده به صورت جامع به قضیه بی‌نام بودن اهدای گامت پرداخته است لکن از نگاه اخلاق پزشکی دلایل موافقان و مخالفان آن را مطرح کرده است در حالی که در این پژوهش سعی شده است از نگاه فقهی و حقوقی به دلایل موافقان و مخالفان بی‌نام بودن اهدای گامت پرداخته شود.

۲- درمان ناباروری و رازداری در اهدای گامت، سید محمد علی پوربخش: در این مقاله نویسنده سعی کرده است با ارائه تعریفی از اهدای گامت به عنوان یکی از روش‌های درمان ناباروری بی‌نام بودن اهدای گامت را در سایه اخلاق پزشکی و حرفه‌ای مورد بررسی قرار دهد به گونه‌ای که پزشک با سوگندی که می‌خورد محرم اسرار بیمار است لذا نباید آن را آشکار نماید حال آنکه پژوهش حاضر سعی کرده است تا با نگاه فقهی و حقوقی به این مسأله بپردازد.

پایان نامه:

۱- بررسی مبانی فقهی اهدای گامت، فاطمه صولتی: این پژوهش تنها به بررسی مبانی فقهی و حقوقی اهدای گامت پرداخته است بدون آنکه به صورت مفصل به مبحث ممنوعیت افشا هویت اهداکننده گامت بپردازد.

۲- اصول اخلاق پزشکی، محمود متوسل آرانی: در این پایان‌نامه نویسنده سعی کرده است تا به یکی از اصول اخلاق پزشکی که همان رازداری است بپردازد حال آنکه در این پژوهش سعی شده است تا این اصل اخلاقی را در رابطه با اهدای گامت مورد تطبیق قرار دهد.

۱.۱.۶ اهداف اصلی تحقیق

- بررسی مبانی فقهی و حقوقی موضوع
- شناخت قلمروی لزوم رازداری
- بررسی مصالح و مفاسد مترتب بر رازداری
- درک میزان تأثیر رازداری در تحکیم بنیان خانواده

- شناخت میزان اهمیت اسرار دیگران و حفظ آبروی افراد
- تبیین میزان تأثیر رازداری در نظم عمومی جامعه و سلامت افراد خانواده

۱.۲ مفاهیم

قبل از ورود به بحث اصلی پژوهش حاضر لازم است با مفاهیم کاربردی آن آشنا شد.

۱.۲.۱ راز

برای شناخت واژه "راز" ابتدا باید این واژه را در دو حیطة لغوی و اصطلاحی مورد بررسی قرار داد.

۱.۲.۱.۱ تعریف لغوی

در متون لغوی فارسی برای واژه‌ی راز این معانی بیان شده است؛ سرّ، رمز، آنچه در دل نهفته است، چیزی که باید پنهان داشت یا به اشخاص خاص گفت.^۱ همچنین امر سرپوشیده و نهفته و چیزی که انسان آن را در درون خود نگه می‌دارد و حاضر به بازگو کردن و افشای آن نمی‌باشد.^۲

در زبان عربی نیز واژهٔ سرّ که کاربردهای فراوانی در آیات قرآنی و احادیث دارد به معنای چیزی است که انسان آن را در درون خود پنهان می‌کند، «السرّ ما اکمنته فی نفسک و اخفی»^۳ و به همین خاطر خداوند خود را دانای نهان و آشکار می‌داند.

بر این اساس، رازداری به عمل شخص راز نگه‌دار گفته می‌شود که رازی را با خود دارد، از سرّی نگه‌داری کرده یا امانت داری می‌کند.^۴

در برخی از منابع حقوقی، سرّ چنین تعریف شده است: «امری که نوعاً داعی بر اخفاء آن داشته باشند.»^۵ در زبان انگلیسی هم، واژه Confidentiality به معنای محرمانگی از کلمه Confidence به معنای اعتماد به راز نگه‌داری دیگری مشتق شده است.^۱

۱. دهخدا، علی اکبر، لغت نامه، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۴۲ش، ج ۲۵، ص ۴۰.

۲. عمید، حسن، فرهنگ فارسی عمید، تهران، موسسه انتشارات امیرکبیر، ۱۳۶۰ ش، ج ۲، ص ۱۱۸۳.

۳. طریحی، فخرالدین بن محمد، مجمع البحرین، تصحیح احمد حسینی اشکوری، تهران، کتابفروشی مرتضوی، ۱۴۱۶ ه.ق، ج ۳، ص ۳۸۲.

۴. دهخدا، علی اکبر، پیشین.

۵. لنگرودی جعفری، محمد جعفر، ترمینولوژی حقوق، چاپ سیزدهم، تهران، گنج دانش، ۱۳۸۲ش، ص ۳۵۶.

۱.۲.۱.۲ تعریف اصطلاحی

برای آشنایی با معنای اصطلاحی رازداری ابتدا باید معنای این واژه را در حوزه‌های فقه و حقوق، اخلاق اسلامی و اخلاق پزشکی دانست.

الف) رازداری در فقه: رازداری در باب فقه به همان معنایی که در علم اخلاق به کار می‌رود مورد استفاده قرار می‌گیرد و فقها حکم به حرمت افشای راز داده‌اند مگر در مواردی خاص که در خلال پژوهش به آن اشاره خواهد شد.

ب) رازداری در حقوق ایران: در ایران، قانون گذار، افشای اسرار مردم را از سوی افرادی که به مناسبت شغل و حرفه شان اسرار مردم را به دست می‌آورند جرم می‌داند و مرتکب را قابل تعقیب و مجازات می‌شناسد؛ چرا که در این مشاغل مردم به دلیل نیازشان به این افراد مراجعه می‌کنند و باید به آنها اطمینان داشته باشند و بر مبنای همین اطمینان اسرار خود را بیان کنند تا از راهنمایی‌های آنها برای رفع مشکل خود برخوردار شوند.

اگر قرار باشد پزشک یا هر فرد دیگری که از اسرار مردم آگاه می‌شود آن را به دیگران بازگو کند موجب بی‌اعتمادی مردم می‌شود. طبق قانون مجازات اسلامی پزشکان، جراحان، داروفروشان و تمام افرادی که به مناسبت شغل یا حرفه شان محرم اسرار دیگران می‌شوند هر گاه در غیر از موارد قانونی، اسرار مردم را افشا کنند به سه ماه و یک روز تا یک سال حبس یا به جزای نقدی از یک میلیون و ۵۰۰ هزار تا ۶ میلیون ریال محکوم می‌شوند.

ج) راز داری در اخلاق اسلامی: در آموزه‌های دینی از رازداری با عبارتهای مختلفی همچون: کتمان سر، عیب پوشی، تقیه یاد شده است که منظور از آن، پوشاندن و افشا نکردن یک راز است.^۲ در ارتباط با مفهوم راز و افشای آن چنین آمده است: افشا و اشاعه‌ی راز اعم از کشف و آشکار ساختن عیب است، زیرا راز گاهی از عیوب است و گاهی عیب نیست، لیکن انتشار آن موجب ایذاء و اهانت به حق دوستان یا دیگر مسلمانان است و اگر افشای آن عداوت باشد از ردایل غضب است و اگر سرچشمه‌ی آن سود مالی باشد از ردایل قوه‌ی شهوت به شمار می‌رود یا ممکن است شمرده شده و افشا کننده‌ی آن به دلیل ارتکاب گناه کبیره، سزاوار مجازات است.^۳

۱. آریان پور کاشانی، منوچهر، فرهنگ گسترده پیشرو آریان پور، چاپ دوم، تهران، جهان رایانه، ۱۳۷۸ ش، ص ۴۶۸.

۲. عبدوس، محمد تقی و محمد مهدی اشتهاوردی، آموزه‌های اخلاقی - رفتاری امامان شیعه علیهم‌السلام، چاپ دوم، قم، موسسه بوستان کتاب، ۱۳۸۴ ش، ص ۷۰۵-۶۹۲.

۳. شبر، سید عبدالله، اخلاق، ترجمه محمدرضا جباران، چاپ پانزدهم، قم، انتشارات هجرت، ۱۳۸۹ ش، ص ۲۳۲.

د) رازداری در اخلاق پزشکی: تردیدی نیست که رازداری قاعده‌ی اساسی در رابطه پزشک و بیمار است که تأمین کننده‌ی منافع فردی بیمار، پزشک و هم چنین مصالح اجتماعی آنان است.^۱ در برخی کتب اخلاق پزشکی رازداری به این معانی به کار رفته است:

حفاظت از اطلاعات خصوصی بیمار و عدم افشای آنها بدون رضایت وی؛^۲ جلوگیری از افشای مجدد رازی که در یک ارتباط محرمانه فاش شده است، ارتباطی که در آن، فرد رازدار (پزشک) به طور مقبول توقع دارد رازش را بدون رضایت وی فاش نسازد؛^۳ به تعهد تلویحی یا صریح پزشک به عدم انتقال اطلاعات کلامی یا غیر کلامی بیمار بدون رضایت وی به شخصی دیگر؛^۴ محرمانه تلقی کردن اطلاعات مربوط به مریض توسط پزشک.^۵

تعهد پزشک به حفظ اطلاعات بیمار یکی از ارکان اساسی اخلاق پزشکی است. رازداری عنصر اصلی تمام سوگندنامه‌های کهن بوده است. رازداری به عنوان مسئولیت مقدس در بخشی از سوگندنامه‌ی بقراط ذکر شده است؛

«من در راستای حرفه‌ی خود هر آنچه را که خواهم دید یا خواهم شنید، درست مانند آنچه بیرون از حرفه‌ی خود در ارتباط با افراد خواهم دید یا خواهم شنید، اگر باید فاش نگردد هرگز فاش نخواهم کرد و به چنین چیزهایی همانند رازهای مقدس نگاه خواهم کرد.»^۶

اما در سوگندنامه‌های دیگر، حوزه‌ی رازداری به طور گسترده‌تری لحاظ شده و با تأکید بر حفظ حریم خصوصی بیماران، این چنین بیان شده است:

«چشمان من اسرار خانه‌هایی را که در آنها وارد می‌شوم نخواهد دید و زبان من اسراری را که به من می‌سپارند فاش نخواهم کرد و رفتار من هیچ گاه موجب تسهیل بدکاری؛ تبهکاری و جنایت نخواهد شدند.»^۷

۲. زالی، محمدرضا، مبانی نوین ارتباط پزشک و بیمار، تهران، موسسه فرهنگی - حقوقی سینا، انتشارات حقوقی، ۱۳۸۷ش، ص ۴۰.
۳. نظری توکلی، سعید؛ نسرین، نژاد سروری، «راز داری پزشکی؛ مطالعه تطبیقی میان اصول اخلاق پزشکی و آموزه‌های اخلاق اسلامی»، مجله اخلاق و تاریخ پزشکی، دوره پنجم، شماره ۷، بهمن ۱۳۹۱، ص ۴۲.

۴. همان.

۵. همان.

۶. اردشیر لاریجانی، باقر، پزشک و ملاحظات اخلاقی، چاپ اول، تهران، برای فردا، ۱۳۸۳ش، ج ۲، ص ۷۴.

7. www.pezeshk.us.

۱. اعتمادیان، محمود، اخلاق و آداب پزشکی، تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۴۲ش، ص ۱۵.

در قرون متأخر نیز حفظ رازداری از جمله تعهدات پزشکان و کدهای اخلاق پزشکی ملی و بین‌المللی به حساب آمده است. به عنوان مثال، «در معاهده ژنو بر حفظ رازداری حتی پس از مرگ بیمار نیز تأکید شده است. اصل چهارم کدهای اخلاق پزشکی انجمن پزشکی آمریکا^۱ تعهد پزشک به رعایت رازداری را بسیار ضروری دانسته است. در راهنماهای اخلاقی نیز با وجود چندین بار بازنگری، رازداری جایگاه خود را به عنوان یکی از عناصر اصلی حفظ کرده است.»^۲

در اصول حفاظت از داده‌ها بر گرفتن و پردازش منصفانه و قانونمند اطلاعات، تأکید و جمع‌آوری اطلاعات، تنها به صورت هدفمند مجاز شده است. بر اساس این اصول، اطلاعات فردی باید بدون خطا و جهت دوره‌ی زمانی معینی، ذخیره شوند و افراد غیر مرتبط، بدون داشتن مجوز، حق دسترسی به آنها را نداشته باشند.^۳ تعهد پزشک به حفظ رازداری، در نظام قانون‌گذاری کشورها نیز لحاظ شده است.^۴ قانون‌گذار ایران هم، نقض رازداری را طبق مجازات اسلامی جرم تلقی کرده است.

هر چند در اصل ضرورت وجود رازداری در حیطه پزشکی تردیدی وجود ندارد، طرفداران این اصل، با رویکردهای مختلفی در صدد اثبات آن برآمده‌اند:

۱- **حفظ منافع بیمار:** بر اساس این نگرش، رازداری باید به طور مطلق رعایت شود چرا که نقض آن موجب سلب اعتماد بیمار به پزشک خواهد شد، در نتیجه، بیمار یا به پزشک مراجعه نمی‌کند یا در صورت مراجعه، در دادن اطلاعات ضروری جهت درمان خود با وی همکاری نخواهد کرد و یا اجازه‌ی معاینه کامل را به پزشک نخواهد داد، به همین جهت دیگر پزشک قادر نخواهد بود که به تشخیص و پیش‌آگاهی صحیحی از بیماری دست پیدا کرده، درمان موثر و کامل را ارائه کند و این چیزی جز از بین رفتن منافع بیمار نخواهد داشت.^۵

۲- **حفظ خود مختاری بیمار:** بدون شک احترام به شخصیت و استقلال فردی بیمار، وظیفه‌ی اخلاقی پزشک بوده و پیامد چنین اصل اخلاقی‌ای آن است که، استفاده از اطلاعات شخصی فرد در حوزه اختیارات وی

2. American Medical Association=MAM

۳. نظری توکلی، سعید، پیشین، ص ۴۳.

۴. همان.

۵. پارسا، مجتبی، «حریم خصوصی و رازداری پزشکی و جنبه‌های آن»، مجله اخلاق و تاریخ پزشکی، دوره دوم، شماره ۴، ۱۳۸۸ش، ص ۶.

۶. نظری توکلی، سعید، پیشین، ص ۴۳.

قرار داشته و نباید بدون اجازه‌ی او، برای دیگران بیان شود؛ از این رو، تنها بیمار حق دارد که در مورد ارائه‌ی اطلاعات خود به دیگران تصمیم‌گیری کند.^۱

بنابراین، گرفتن رضایت آگاهانه و آزادانه از بیمار به منظور انتقال اطلاعات شخصی، کلینیکال و پاراکلینیکال وی ضروری و اخلاقی است.

تجویز به افشا و کاربرد اطلاعات نباید کلی و مطلق انگاشته شود، بلکه این اذن مقید به محدوده مورد رضایت بیمار و میزان و شرایطی است که وی مشخص می‌نماید. بیمار است که زمان، میزان، مخاطبین افشای اطلاعات و مصادیق کاربرد آنها را معین نموده و حق انصراف از رضایت مذکور را نیز دارد. در فرضی که حدود افشای اطلاعات توسط شخص بیمار مشخص نشده باشد، عرفاً باید حد متعارف را ملحوظ نظر قرار داد و در تفسیر متعارف بودن نیز بایستی به قدر متیقن بسنده نمود.^۲

۳. حفظ حریم خصوصی^۳ بیمار: اگرچه رازداری و حفظ حریم خصوصی معنای یکسانی ندارند، توجه به حریم خصوصی فرد، زمینه‌ای برای برقراری رازداری است^۴ چرا که رازداری، حفظ حریم خصوصی اطلاعاتی افراد به حساب می‌آید. حریم خصوصی مقوله‌ای چند ضلعی است که حفاظت از آن لازمه‌ی یک زندگی مستقل، آزاد و شایسته‌ی شأن و ارزش افراد است. بی‌احترامی به حریم خصوصی بیمار در سطح جامعه منجر به انگ‌های اجتماعی، خدمت بیمار توسط اجتماع، تبعیض‌های شدید جامعه و در سطح زندگی شخصی منجر به مشکلات شدید خانوادگی می‌شوند که آسیب‌های غیر قابل جبرانی را برای بیمار بر جای خواهند گذاشت.^۵

حریم خصوصی در قلمروی اطلاعات، حق فرد در گزینش افشا و عدم افشای اطلاعات حساس، محرمانه و شخصی او به دیگری و یا دیگران است و در فرض تجویز افشا نیز تعیین کیفیت و کمیت دسترسی به اطلاعات و مخاطبان افشای آنها در حیطه اختیارات او قرار دارد.

به موجب این حق، اشخاص دسترسی عموم به اطلاعاتشان را محدود به افراد مورد نظر و میزانی که خود صلاح بدانند، می‌نمایند. حریم خصوصی حقی کلی در برابر اجتماع است که مفهوم نسبی و سیال دارد، بدین معنا

۱. زالی، محمدرضا، پیشین، ص ۴۰.

۲. میلانی فر، علی رضا؛ محمد مهدی، آخوندی، «لزوم محرمانه نگه داشتن اطلاعات ژنتیکی افراد بشر»، فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری، شماره ۱، ص ۴۵.

3. Privacy.

۴. پارسا، مجتبی، پیشین، ص ۷.

۵. نظری توکلی، سعید، پیشین، ص ۴۳.